

Голові разової спеціалізованої вченої ради
(спеціальність 061 «Журналістика»)
у Сумському державному університеті,
доктору філологічних наук,
професору кафедри журналістики та філології
Ірині Рудольфівні Жиленко

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора наук із соціальних комунікацій, професора, заступника генерального директора з наукової роботи Львівської національної наукової бібліотеки України імені В. Стефаника, директора Науково-дослідного інституту пресознавства Сніцарчук Лідії Віталіївни на дисертацію Харамурзи Дар'ї Вікторівни «Масмедійний чинник літературної критики України (1995–2015 рр.)», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 061 «Журналістика»

Актуальність обраної теми дослідження. Актуальність запропонованого до захисту дослідження полягає, на думку Дар'ї Вікторівни, передовсім у тому, що літературно-критична думка, яка формувалася і функціонувала впродовж перших десятиліть незалежності України як важливий компонент змісту спеціалізованої преси, залишалася поза межами наукових зацікавлень дослідників-комунікативістів, хоча друковані та онлайн-медіа формують і зміцнюють важливий комунікаційний зв'язок «між письменником і читачем, літературним критиком, журналістом і читацькою аудиторією» (с. 18). Цілком погоджуючись з дисертанткою щодо такого пояснення актуальності теми дослідження, відзначаю також, що уважне вивчення літературно-критичної думки в масмедіа на порубіжжі ХХ–ХХІ ст. дозволило їй не лише розкрити специфіку цієї генетичної сполуки, з'ясувати значення і вартості, а й репрезентувати здобуту дослідницьку інформацію, збагативши новими знаннями український науковий медіадискурс.

Підтвердженням актуальності теми дисертаційної роботи та її теоретичного й практичного спрямування є також і те, що виконана вона в межах науково-дослідних тем роботи кафедри журналістики та філології

Сумського державного університету – «Особливості формування національного інформаційного простору України: від радянської системи ЗМІ до демократичної моделі» (№ держреєстрації 0115U001713) та «Сучасний масовокомунікаційний простір: історія, реалії, перспективи» (№ держреєстрації 0121U111164), і ще – в рамках міжнародного грантового проєкту «Journalism Education for Democracy in Ukraine: Developing Standards, Integrity and Professionalism» («Журналістська освіта задля демократії в Україні: розробка стандартів, доброчесність та професіоналізм») (проєкт ЄС ЕРАЗМУС+, № 598964- EPP-1-2018-1-UK-EPPKA2-SVHE-JP, 2018–2022 pp.)

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Аналіз змісту дисертації загалом, наукових положень, висновків і рекомендацій засвідчив високий ступінь їх обґрунтованості, що підтверджено, зокрема, належною науковою новизною дослідження.

«Вступ», як незмінний початковий компонент роботи, не має жодних відхилень від чинних вимог, у ньому зафіксовано науково зріле авторське пояснення всіх необхідних аспектів дослідження. Це, зокрема, вибір теми, її актуальність, теоретичне опертя, об'єкт та предмет дослідження, хронологічні межі, емпірична база, обрані методи, наукове і практичне застосування результатів дослідження, відомості про публікації дисертантки. Масштабність здійсненого дослідження підтверджують визначена мета і впритул залежні від неї завдання, розв'язання яких цілісно й послідовно розкрито в трьох розділах роботи, а також зафіксовано у загальних висновках.

Перший розділ дослідження містить результати уважного вивчення й аналізу значного за обсягом теоретико-методологічного опертя дослідження, що розкривається у такій послідовності: 1) докладна характеристика базового поняття «літературна критика» та його синонімічних утворів, низки інших понять (культурна критика, газетно-журнальна критика, журнальна критика, онлайн-критика тощо) пов'язаних із материнським (базовим) терміном, розбір наукового дискурсу довкола цього поняття і головне – пропонуване авторське

визначення поняття «літературна критика», в якому акцентовано її щільний взаємозв'язок з комунікативістикою (с. 36); 2) аналіз літературної критики як об'єкта соціокомунікаційних досліджень українських та зарубіжних вчених; 3) скрупульозний розбір класичних і трансформованих згідно з викликами сучасності ознак літературної критики як «підсистеми соціальних комунікацій» (с. 48).

Дослідниця впевнено розібралася в теоретичному плетиві довкола поняття «літературна критика», відзначивши, що в цій частині роботи вона «аргументувала важливість вивчення літературної критики в її взаємозв'язку з медіапростором країни» (с. 67) та наповнила смислами її формально-змістові прикмети. Особливий погляд Дар'ї Вікторівни був спрямований, що вважаю дуже правильним, на корпус теоретико-методологічних надбань українських науковців, серед яких вирізняються глибиною та аргументованістю праці Л. Василик, Н. Зелінської, О. Іванової, М. Комариці, Е. Огар, В. Різуна та інших авторитетних учених.

У другому розділі роботи наświetлено також важливі аспекти, які розв'язують низку дослідницьких завдань: сформовано широку панораму становлення й розвитку літературної критики в історичній ретроспективі, простежено специфіку функціонування друкованих та електронних спеціалізованих масмедіа 1995–2015 рр., з'ясовано їх роль у популяризації літературно-критичної думки, запропоновано авторський погляд на особливості творення критичного медіадискурсу з характеристикою тематики і жанрів публікацій, аналізом загальних тенденцій розвитку літературно-критичного медіадискурсу.

Назва цього розділу підтверджує зосередження Дар'ї Вікторівни на типологічних особливостях літературно-художніх масмедіа, що функціонували впродовж двадцяти років. Загалом, проблематика висвітлена надзвичайно продуктивно, однак авторка вмістила у цій частині роботи значно ширший обсяг дослідницького матеріалу, наприклад, визначила й обґрунтувала два етапи функціонування вказаних спеціалізованих видань, розкрила специфіку їх

змістового наповнення, окреслила важливі проблемно-тематичні публікаційні рівні, проаналізувала типологічні форми спеціалізованих пресодруків загалом, виявила й охарактеризувала основні ознаки літературної критики в масмедіа, проаналізувала особливості професійних та аматорських текстів, що належать до кластеру «літературна критика».

Дар'я Вікторівна зуміла побачити в корпусі досліджень науковців прогалину щодо висвітлення особливостей пристосування масмедійного літературно-критичного дискурсу до вимог і викликів сьогодення, що й простежила в третьому розділі. У ньому також визначено й охарактеризовано найбільш популярні моделі подання літературно-критичної проблематики, розкрито особливості онлайн-видань досліджуваної спеціалізації та їх запотребованість, означено топ-напрями і жанрові рамці, охарактеризовано авторське коло. Дисертантка впевнено доводить, що нові конфігурації набувають «форми, зміст літературно-критичних матеріалів, формат подання інформації» (с. 144), удосконалюють свої підходи до творення та оприявлення різножанрової літературної критики її автори – професіонали і аматори, змінюється інтерес до цієї інформації користувачів.

Прикметно, що проаналізувавши медіаформати літературної критики, Дар'я Вікторівна розробила власну модель «сучасного літературно-критичного матеріалу, що функціонує в медіапросторі» (с. 157). Дисертантка аргументувала своє бачення «сучасного критичного тексту», визначивши для нього такі обов'язкові характеристики: аргументація, емоційність, доступність, лаконічність, структурованість. При цьому авторка вдало підкреслила, що при цьому спектрі характеристик необхідно дотримуватися основної ознаки критичного тексту – його аналітичності.

Варто відзначити корпус додатків до цього дисертаційного полотна, які унаочнюють дослідницьку магістраль Дар'ї Вікторівни, підтверджуючи результативність її наукових пошуків. Зокрема, відзначу додаток Б «Вихідні дані періодичних видань літературно-мистецького спрямування та всеукраїнських порталів за 1995–2015 рр.». За повнотою поданої інформації, за

її інформаційною значимістю цей матеріал, що характеризує ретельно опрацьовану емпіричну базу дослідження (123 позиції), слугуватиме добрим опертям для наступних наукових праць медіадослідників.

Достовірність і наукова новизна одержаних результатів.

Достовірність дослідницьких результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій досягнуто завдяки використанню системи наукових підходів (соціокомунікаційний та міждисциплінарний) та методів наукового пізнання. Зокрема, для розв'язання зумовлених метою дослідження завдань застосовано загальнонаукові (аналіз і синтез, індукція та дедукція, узагальнення, системний і порівняльний аналіз тощо) та спеціальні (контент-аналіз, порівняльно-історичний, моделювання та ін.) методи.

Наукова новизна вповні корелюється з корпусом чітко визначених завдань, їх розв'язанням і відповідними висновками. Зокрема, наукова новизна визначається систематизацією і добротним аналізом наукових праць українських і зарубіжних вчених, присвячених вивченню, за визначенням дисертантки «взаємодії літературної критики та масмедіа» (с. 36–61); аргументованим виокремленням основних етапів функціонування й розвитку літературної критики як «окремого суб'єкта масово-інформаційної діяльності»; виясненням і докладним витлумаченням особливостей тематики, проблемних аспектів, жанрових рамців масмедійної літературно-критичної думки.

Важливо відзначити, що дисертантка вперше здійснила детальний порівняльний аналіз «книжкового» контенту низки українських спеціалізованих друкованих та онлайн-видань 1995–2015 рр. За результатами дослідження сформовано моделі функціонування сучасної літературної критики в масмедіа і головно – обґрунтовану належним чином дієву форму сучасного літературно-критичного матеріалу.

Подальшого розвитку в роботі набуло вивчення процесів функціонування літературної критики в українському медіасередовищі, а також аналіз взаємодії масмедіа з аудиторією, зокрема, розкриття впливу масмедійного чинника на естетичні й літературні уподобання читацтва. Завдяки здійсненому

дослідженню вдосконалено теоретичні знання щодо трансформаційної специфіки і кореляції жанрових форм, що активно використовує літературна критика.

Загалом, наукова новизна, достовірність наукових положень дисертаційної роботи, що в чіткому трактуванні Дар'ї Вікторівни не викликають жодних застережень, забезпечені необхідним загальним теоретико-методологічним підкріпленням, обґрунтованістю використаних методів та належним науковим аналізом.

Повнота викладу основних результатів дисертації в опублікованих працях. Не викликає ні сумнівів, ні заперечень рівень апробації та оприлюднення попередніх результатів дослідження. Основні наукові положення і висновки належним чином відображено у 13 публікаціях дисертантки. Зокрема, три статті опубліковано у фахових виданнях України, рекомендованих МОН України, дві статті – у виданнях, внесених до міжнародних наукометричних баз (Scopus та Web of Science – у співавторстві), дві статті – в наукових періодичних виданнях інших держав (у співавторстві), а також шість опублікованих доповідей, виголошених на міжнародних і всеукраїнських наукових конференціях. Необхідна кількість публікацій, їх обсяг, повнота висвітлення результатів дослідження, добротність тексту, якісне розкриття змісту дисертаційної праці відповідають чинним вимогам МОН України.

Дотримання вимог академічної доброчесності. За результатами вивчення тексту дисертаційної праці Дар'ї Вікторівни, констатую належне дотримання академічної доброчесності та відсутність порушень інших вимог щодо наукових досліджень. Жодних ознак плагіату, фабрикації та фальсифікації не виявлено. На згадані й використані джерела інформації, ідеї та концепції інших дослідників у дисертації належним чином оформлено посилання. Рівень здійснення дослідницької праці підтверджує відповідне виконання вимог, що висуваються до робіт такого рівня.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів дисертаційної роботи полягає в тому, що опрацьований та узагальнений фактичний матеріал, основні теоретичні положення, висновки та рекомендації (зокрема авторську модель літературно-критичного матеріалу) можна використовувати у практичній діяльності журналістів, які насвітлюють літературно-критичну тематику. Зміст дисертації слугуватиме важливим опертям для підготовки навчальних програм і лекційних курсів з історії журналістики загалом, історії спеціалізованої преси, зокрема літературно-художньої, а також для дисциплін «Основи журналістики», «Теорія журналістики», «Журналістська майстерність», «Історія журналістики», «Арт-журналістика» та ін., а також можуть бути використані у відповідних спецсемінарах і спецкурсах, інших освітньо-професійних програмах вищих закладів освіти, які готують фахівців за спеціальністю «журналістика».

Оцінка ідентичності анотації та основних положень дисертації. Найявна в роботі анотація, викладена українською та англійською мовами, є коротким викладом дослідницьких результатів, що дозволяє скласти уявлення про особистий внесок дисертантки у наукове вирішення проблеми вивчення особливостей функціонування і розвитку літературної критики в українських масмедіа. Викладені в анотації основні положення цілковито ідентичні до викладених у дисертації.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації. Високо оцінюючи результати дослідницької праці, її наукову новизну, теоретичну і практичну цінність, все ж зверну увагу на деякі аспекти роботи, які, на мою думку, варто було б обговорити під час захисту.

1. Знання українського соціуму про значну кількість літературних творів XIX – першої половини XX ст. збереглися завдяки літературній критиці, що розвивалася на сторінках тогочасної преси, авторства І. Франка, С. Єфремова, О. Терлецького, М. Євшана, А. Ніковського та інших неперевершених майстрів слова. Хто із сучасних критиків, письменників, журналістів, на Вашу думку,

нині гідно репрезентує в пресі літературно-критичну думку, впливаючи, скеровуючи, заохочуючи до читання, виховуючи?

2. Чи визначала дисертантка, які літературні твори були найбільш привабливі для критичного розгляду в літературно-художніх пресодруках досліджуваного двадцятиліття? І відповідно – яку переважно жанрову форму обирали для своїх медіатекстів літературні критики?

3. Спостерігаючи за розвитком літературно-критичної думки в масмедіа, дисертантка визначає особливості творення цього проблемно-тематичного дискурсу впродовж двох визначених нею етапів. Чи і чим відрізняється масмедійна літературна критика першого (1995–2006 рр.) та наступного (2007–2015 рр.) етапів?

4. Цілком підтримуючи дисертантку у її визначенні й поясненні «основних класичних та нових функцій літературної критики», все ж потребую більш докладного витлумачення її особистої позиції щодо маркетингової (рекламної) функції, яка має дещо відмінні від критичного обстеження завдання, звісно, якщо це не латентно братська (бойфрендистська) публікація. До слова, Дар'я Вікторівна акцентувала, що «багато літературних критиків негативно налаштовані щодо цієї тенденції, наголошуючи, що справжня літературна критика не має нічого спільного з промоцією книжкової продукції» (с. 55).

При цьому відразу наголошу, що ці запитання й зауваження жодним чином не впливають на сприйняття важливих результатів дослідження.

Загальний висновок та оцінка дисертації. Дисертаційна робота є актуальним, важливим і вартісним для науки дослідженням, яке відзначається повнотою і обґрунтованістю наукових положень і висновків. Дисертація виконана на високому теоретичному рівні, містить належну теоретичну аргументацію, необхідну наукову новизну, достовірні результати, методологічну переконливість, теоретичне і практичне значення. Висновки до здійсненого дослідження, що цілком корелюють з метою та залежними від неї

завданнями, є цілком обґрунтованими, переконливими, оригінальними, підкреслюють наукову компетенцію дисертантки.

Вважаю, що виконана на високому науковому рівні дисертація «Масмедійний чинник літературної критики України (1995–2015 рр.)» є завершеним, виразно самостійним дослідженням, яке цілком відповідає спеціальності 061 «Журналістика» та чинним вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44, її авторка Харамурза Дар'я Вікторівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 06 «Журналістика» зі спеціальності 061 «Журналістика».

Офіційний опонент:

доктор наук із соціальних комунікацій, професор,
заступник генерального директора
з наукової роботи Львівської національної
наукової бібліотеки України імені В. Стефаника,
директор НДІ пресознавства

Лідія СНИЦАРЧУК

Лідія Сніцарчук
заступника генерального
директора з наук роботи
Сніцарчук Л. В. затверджено

Кач. Сніцарчук Л. В. затверджено
Андруш Манастирський

